

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

# **НАУКА МАЙБУТНЬОГО**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ,  
АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 2(10), 2022

Мукачево

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет  
Вченою радою Мукачівського державного університету  
(Протокол №10 від 19.12.2022 р.)

**Головний редактор:**

**Гоблик Володимир Васильович** – доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, перший проректор, Мукачівський державний університет

**Заступник головного редактора:**

**Молнар Тетяна Іванівна** – голова Наукового товариства студентів, аспірантів, молодих вчених, Мукачівський державний університет

**Відповідальний секретар:**

**Гранчак Олена Василівна**, Мукачівський державний університет

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

**Кабачій Василь Миколайович** – к. ф-м. н., доцент;

**Кобаль Василь Іванович** – к. пед. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;

**Козарь Оксана Петрівна** – д-р. т. н., академік Української технологічної академії (м. Київ), професор кафедри інженерії, технологій та професійної освіти;

**Корнієнко Інокентій Олексійович** – д-р. психол. н., професор, доцент кафедри психології;

**Лужанська Тетяна Юрївна** – к. географічних наук, доцент;

**Малець Олександр Омелянович** – д-р. і. н., доцент;

**Мілашовська Ольга Іванівна** – д-р. е. н., професор, завідувач кафедри готельно-ресторанної та музейної справи;

**Моргун Алла Володимирівна** – к. філол. н., доцент кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій;

**Попович Наталія Михайлівна** – д-р. пед. н., доцент, завідувач кафедри музичного мистецтва;

**Прокопович Лідія Сигізмундівна** – к. філол. н., доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій;

**Проскура Володимир Федорович** – д-р е. н., професор;

**Реслер Марина Василівна** – д-р е. н., професор, академік Академії економічних наук, декан факультету економіки, управління та інженерії;

**Стегней Маріанна Іванівна** – д-р. е. н., професор кафедри економіки та фінансів;

**Теличко Наталія Вікторівна** – д-р. пед. н., професор, завідувач кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання;

**Товканець Ганна Василівна** – д-р пед. н., професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти;

**Фізеші Октавія Йосипівна** – д-р. пед. н., професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту;

**Черепаня Наталія Іванівна** – к. пед. н., доцент, завідувач кафедри дошкільної та спеціальної освіти;

**Черничко Тетяна Вікторівна** – д-р. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів.

комунікативного та особистісного підходів в руслі ключових компетентностей НУШ.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту: закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Концепція НУШ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. – К., 2017. – 206 с.
4. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин. – Київ, 2011. – 384 с.
5. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 2005. – № 4. – С. 2–9.

УДК 159.923-053.6:316.62(045)

**Дідик Я.В.**  
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,  
спеціальність 053 «Психологія»,  
Мукачівський державний університет  
**Щербан Т.Д.**  
доктор психологічних наук, професор,  
Мукачівський державний університет

### ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ НЕКОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ПІДЛІТКІВ З ОТОЧЕННЯМ

*У статті розглянуто результати діагностичного дослідження психологічних особливостей неконфліктної взаємодії акцентуйованих підлітків з оточенням. методики. Розкрито взаємозв'язок між акцентуаціями характеру підлітків та їх стратегіями поведінки у конфліктній ситуації. Виокремлено стратегії поведінки акцентуйованих підлітків у конфліктній ситуації, діагностовано рівні конфліктності акцентуйованих підлітків.*

**Ключові слова:** підлітковий вік, конфліктна та неконфліктна поведінка, стратегії поведінки у конфлікті, акцентуації характеру, акцентуації темпераменту.

*The article discusses the results of a diagnostic study of the psychological characteristics of non-conflict interaction between accentuated adolescents and people around them. The relationship between the accentuations of the adolescents character and their strategies of behavior in a conflict situation has been revealed. Strategies for the behavior of accentuated adolescents in a conflict situation have been identified, levels of conflict among accentuated adolescents have been diagnosed.*

**Key words:** *adolescence, conflict and non-conflict behavior, strategy of behavior in conflict, character accentuation, temperament accentuation.*

**Актуальність проблеми.** Наявність психологічних проблем для підліткового періоду закономірна, і їх вирішення має важливе значення. Науковці доводять, що підлітковий вік в онтогенезі особистості є найбільш складним і характеризується наявністю різноманітних труднощів у формуванні особистості [2, с. 34]. Головною характеристикою особистості є характер, який демонструє типові індивідуально-психологічні властивості індивіда, однією з яких є акцентуації рис характеру [3, с. 251]. Акцентуовані риси характеру підлітків проявляються в поведінці. Одним з таких проявів є конфліктна поведінка підлітка. Підвищена конфліктність часто призводить до негативних наслідків як для самої дитини, так і для оточення, ось чому важливо спільне дослідження акцентуацій характеру підлітків і особливостей їх конфліктності. Дана ситуація загострюється сучасними викликами (війною та воєнним станом), коли загострюються емоції зростає тривожність, агресивність, конфліктність, загострюються акцентуації характеру.

**Аналіз останніх досліджень.** Проблема дослідження неконфліктної поведінки акцентуованих підлітків не нова в науково-психологічній літературі. Є багато сучасних досліджень, які висвітлюють різні аспекти розвитку неконфліктної поведінки акцентуованих підлітків. Основні положення специфіки підліткового віку розкриті у сучасних працях як вітчизняних вчених (І. Д. Бех, Л. І. Божович, В. О. Татенко, А. В. Фурман, О. Я. Чебикін та ін.) так і зарубіжних вчених (Р. Бернс, М. Мід, Ф. Тайсон, Е. Еріксон та ін.). Проте, зважаючи на сучасну ситуацію детерміновану широкомасштабною війною нав'язаною росією, окреслена проблема набуло нової значущості. Тому формування неконфліктної взаємодії акцентуованих підлітків є актуальною і має велике практичне значення.

**Мета дослідження.** Тому, мета даного дослідження – вивчити психологічні особливості неконфліктної поведінки у підлітків з акцентуаціями характеру.

**Результати дослідження.** Відповідно до мети реалізовано діагностичне дослідження. Вибірку склали 40 учнів (18 дівчат та 22 хлопців). Було використані методики опитувальник Р. Шмішека, який призначений для діагностики типу акцентуацій характеру особистості; методика виявлення стратегії поведінки в конфлікті (тест К. Томаса); методика «Самооцінка конфліктності» (тест В. Ф. Ряхівського); методика «Діагностика рівня конфліктності особистості» (тест Г. В. Ложкіна, Н. І. Пов'якель); анкетування.

Отримано наступні результати. Діагностовано, що ставлення до майбутнього є реалістичним у 27% підлітків. Школярі чітко співвідносять професійні інтереси та засоби їх досягнення, мотиваційна система відображає необхідну мету та засоби її досягнення, зміст цінностей в цілому гармонійно. Для 56% підлітків майбутнє виступає в основному як засіб компенсації того, чого їм бракує в сьогоденні: в якості істотних характеристик майбутнього відзначається наявність свободи, активне життя, суспільне визнання, матеріальна забезпеченість; такі підлітки незадоволені своїм сьогоденням і не мають уявлення про способи досягнення цих цінностей в майбутньому. У 17% підлітків виявлено надмірно високі претензії до майбутнього, претензії на винятковість положення, прагнення до самоствердження за всяку ціну.

Соціальні відносини з однолітками і з вчителями практично збережені у 100% підлітків, відносини з батьками можна охарактеризувати в цілому як нормальні у 20%: в сім'ї у них сприятливий психологічний клімат, істотних конфліктів з батьками не буває, встановлені емоційні та довірчі відносини з ними. 27% підлітків відчувають постійні труднощі в емоційних контактах з батьками, відчувають себе відчуженими, незважаючи на відсутність виражених зовнішніх конфліктів у родині. 36% підлітків живуть у сім'ях, де між батьками часто виникають конфлікти, відносини з батьками у цих дітей нерівні, нерідко спалахують конфлікти з ними, підлітки найчастіше в цих сім'ях систематично обмежуються і придушуються. Для 17% підлітків чітко виражена конфліктність у спілкуванні з батьками, спостерігаються часті зіткнення з ними, виявляється стійке відчуження від них.

За опитувальником Р. Шмішека було встановлено, що в більшості (55%) досліджуваних є яскраво виражені акцентуації рис. Це доводить, що в підлітковому віці вже сформовані основні риси характеру особистості, але це не свідчить про сформованість характеру в цілому. Як виявилось, у випробовуваних домінує відразу кілька акцентуацій рис характеру в однієї і тієї ж дитини. Аналіз результатів дослідження акцентуацій рис характеру підлітків, доводить, що типи акцентуацій виражені нерівномірно.

Для респондентів зі збудливим типом акцентуації (15%) характерні наступні характеристики: не мають навиків самоконтролю, не можуть

контролювати себе щодо пристрастей та потягів. Типовою є поєднання з одного боку високої емоційності та імпульсивності та, з іншого боку, занудства, похмурості, хамства, схильності до конфліктності. Відзначається низька активність у спілкуванні, уповільненість вербальних і невербальних реакцій. Такі підлітки прагнуть домінувати у спілкуванні, тому обирають слабших за себе.

Для респондентів (5%) з емотивним типом акцентуації характерні такі особливості характеру: емоційність, яркі реакції щодо вияву почуттів, чутливість, тривожність, комунікабельність, боязкість, глибокі реакції в області тонких почуттів. Типовою є емпатійність, співпереживання з іншими, чуйність та м'якосердність. Такі підлітки часто є плаксивими, вразливими, все сприймають занадто серйозно. Про те, дуже рідко конфліктують, коли ображаються, то часто просто закриваються та ображаються. Дбайливі до природи, рослин та тварин.

Для досліджуваних з циклотимним типом (5%) акцентуації характеру притаманні такі особливості поведінки: часто змінюють настрій, є залежними від зовнішніх подій. Позитивні зовнішні події детермінують у них гіпертимії: активність у всіх сферах життя; негативні зовнішні події детермінують пригнічені стани, уповільнені дії у всіх сферах життя.

Афективно екзальтовані люди (5%) реагують на життя яскравіше, ніж інші. Динаміка нарощування реакцій, та їх поведінкові прояви мають високу інтенсивність. Такі особистості однаково легко захоплюються радісними подіями і відчують відчай від сумних. Тобто такі підлітки швидко змінюють поведінку від радісного тріумфування до глибокої печалі. Така екзальтованість детермінована, як і егоїзмом, так і альтруїзмом. Можуть проявляти щирі емоції за успіх друзів, до людей до яких відчують прихильність. Захоплюються мистецтвом, спортом. Релігійні переживання впливають на формування їх світогляду. Про те така, емоційна вразливість, у випадку сумних подій, може довести переживання підлітка до відчаю.

У випадках, коли людині властиво завжди і всюди неймовірно бурхливо реагувати на будь-які події, мова йде вже про акцентуації – закріпилася риса характеру, яка пов'язана з крайнім ступенем прояву тих чи інших сторін емоційного життя. Це крайність, яка стала моделлю поведінки, не пов'язана безпосередньо з типом нервової системи (темпераментом), слабо піддається корекції засобами виховання і моралі.

Екзальтовані особистості неминуче привертають до себе увагу. Вони завжди знаходяться у вирі пристрастей і сильних емоцій. Перепади настрою відбуваються миттєво, людина за секунди переходить зі стану нестримних веселощів і захопленості до найглибшої зневіри, трагічно сприймаючи те, що

відбувається. Приводом для таких емоційних «гойдалок» стає будь-яка побутова дрібниця, яка в призмі сприйняття екзальтованої особистості є вагомим приводом для ридань або реготу.

У досліджуваних з демонстративним типом (5%) акцентуації проявляються наступні особливості: демонстративні, активні, комунікабельні. Часто фантазують, перебільшують свої успіхи та прикрашають свою особистість, у поведінці проявляють артистизм, схильні до авантюризму. Прагнуть уваги до себе, до лідерства. Легко адаптуються до нових умов, до нових людей, емоційно лабільні, люблять маніпулювати, інтригувати, егоцентричні. Самовпевнені, самооцінка не є об'єктивною. Часто провокує конфлікти, але при цьому активно захищається. Володіючи патологічною здатністю до витиснення, він може цілком забути те, про що він не бажає знати.

Для досліджуваних з гіпертимним типом (5%) акцентуації притаманні наступні характеристики: активні, рухливі, товариськість, комунікабельні, яскраво виражають емоції мімікою та пантомімікою, самостійність, схильність до авантюризму та бешкетування. У спілкуванні цікаві, веселі, легкі, про те швидко відволікаються від головного змісту. Не дисципліновані, часто саме це і є причиною багатьох конфліктів.

Може бути, на перший погляд видасться проблема акцентуації характеру підростаючого покоління, проблема педагогів – психологів і психотерапевтів, тому як акцентуація характеру не психічний діагноз. Кожному типу акцентуацій характеру притаманні свої, відмінні від інших типів слабкі місця. У звичайних умовах наявність тієї чи іншої акцентуації не завжди помітно оточуючим, але проявляється у відхиленнях поведінки і може перешкоджати сприятливою соціалізації та соціальної адаптації. Під впливом стресів, психотравмуючих ситуацій, життєвих труднощів, якими досить багатий підлітковий вік, діти з акцентуацією характеру можуть стати девіантною. При цьому кожен тип акцентуації може бути найбільш чутливий і вразливий щодо специфічних впливів [1, с. 107].

З метою виявлення типів поведінки в конфлікті учнів була проведена методика виявлення стратегії поведінки в конфлікті (тест К. Томаса).

Проаналізувавши результати даної методики було виявлено, що серед учнів більша кількість підлітків прагне регулювати конфлікти методом суперництва (45%). Далі в рівних відсотках, пристосування, компроміс та уникнення (15%). Найменша кількість підлітків має наміри вирішення конфлікту методом співробітництва (10%). За результатами методики К. Томаса, найменший відсоток учнів продемонстрували такий стиль поведінки в конфліктній ситуації, як співпраця. Ми можемо припустити, що низька

присутність даного стилю може бути пов'язана із високим рівнем агресивності, оскільки ці два поняття є взаємовиключеними.

Аналіз результатів діагностування за методикою «Діагностика рівня конфліктності особистості» (тест Г. В. Ложкіна, Н. І. Пов'якель) дозволив виокремити наступне. Серед учнів переважає рівень конфліктності вище середнього – 27%, на другому місці рівень конфліктності середній – 23%. Далі в рівному процентному співвідношенні підлітки мають рівень конфліктності ближчий до середнього – 19% та нижче середнього – 19%. Найнижчий показник рівня конфліктності має найменший відсоток учнів – 4%. Ближчий до високого рівень конфліктності має – 8% дітей.

Результати даної методики свідчать про те, що в досліджуваній групі 50% учнів схильні до конфліктної поведінки, в більшій чи меншій мірі, 38% учнів мають середню вираженість конфліктності. І відсоток дітей з яскраво вираженою конфліктною поведінкою в двічі більше ніж кількість учнів абсолютно не схильних до конфліктів. Це говорить про те, що в загальному, колектив учнів, можна вважати помірно конфліктним. За результатами дослідження конфліктних форм поведінки в підлітковому віці виявилось, що саме в цьому віці переважає особистісна форма конфліктної поведінки, що становить 50%.

Дослідження рівня власної конфліктності у підлітків констатує, що серед учнів випробуваної групи, при самооцінці особистої конфліктності підлітки вважають себе більш-щонайменше не конфліктними. Про це свідчать результати: велика частина дітей вважають, що у них конфліктність слабо виражена – 69%, решта вважають, що у них конфліктність зовсім не виражена – 31%. За власну самооцінку підлітки вважають особисту конфліктність помірною. Це свідчить про те, що в більшості випадків прояву конфліктної поведінки, конфлікт носить не навмисний, а ситуативний характер. Це залежить від прояву деяких акцентуацій характеру підлітків і ситуації, яка відбувається з дитиною в даний момент.

**Висновки.** Отже, питання вивчення акцентуацій характеру у підлітків має вагоме значення. Діагностичне дослідження дало змогу виокремити основні психологічні особливості неконфліктної поведінки акцентуєваних підлітків. А саме: для 56% підлітків майбутнє виступає в основному як засіб компенсації того, чого їм бракує в сьогоденні; 27% підлітків відчувають постійні труднощі в емоційних контактах з оточенням, 36% підлітків живуть у сім'ях, де між батьками часто виникають конфлікти; 55% досліджуваних мають яскраво виражені акцентуації рис, причому у випробовуваних домінує відразу кілька акцентуацій рис характеру, типи акцентуацій виражені нерівномірно; більшість підлітків прагне регулювати конфлікти методом суперництва (45%); серед



учнів переважає рівень конфліктності вище середнього – 27%, на другому місці рівень конфліктності середній – 23%; самі підлітки вважають себе більш-щонайменше не конфліктними.

Очевидно, що за умови вчасної діагностики акцентуацій, можна застосувати корекційну роботу з підлітками, і як наслідок допомогти батькам, що сприятиме соціальній адаптації. Знання особливостей прояву акцентуацій характеру є основою розробки корекційних програм для підлітків.

**Перспективи подальших досліджень.** Перспективами подальшого дослідження є вивчення гендерних психологічних особливостей формування неконфліктної поведінки акцентуєваних підлітків з оточенням.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дем'яненко Б. Т. Особливості формування емоційних та поведінкових порушень у підлітків / Б. Т. Дем'яненко, М. А. Слишко. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2018. – № 35. – С. 106–111.
2. Кисіль З. Р. Психологічні особливості агресивності у підлітковому віці / З. Р. Кисіль // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 32–40.
3. Чайковська О. М. Психологічні особливості конфліктності особистості у підлітковому віці / О. М. Чайковська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 38 (1). – С. 251–257.
4. Юрків Я. І. Умови вирішення конфліктів у підлітковому середовищі соціальним педагогом / Я. І. Юрків // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 32–41.



# МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: [www.msu.edu.ua](http://www.msu.edu.ua)

E-mail: [info@msu.edu.ua](mailto:info@msu.edu.ua), [pr@mail.msu.edu.ua](mailto:pr@mail.msu.edu.ua)

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>